

دانشکده علوم انسانی

نام مرکز: تهران

پایان نامه

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته: حقوق جزا و جرم شناسی

گروه حقوق

عنوان پایان نامه: مسئولیت کیفری انتقال ویروس ایدز

علیرضا امام دادی

استاد راهنما: دکتر محمد علی طاهری

استاد مشاور: دکتر ابراهیم تقی زاده

اسفند ۸۹

سورة الاحقاف

تقدیم به:

والدین و همسرم که با دعاهای خالصانه و
دلسوزی هایشان همراهی ام کرده اند و
همه اساتیدم که همواره راهنمایم بودند.

چکیده

شیوع بیماری ایدز، در سال های اخیر از یک سو و فقدان قانون خاص جهت جرم انگاری و مجازات رفتارهای انتقال دهنده آن سبب شده تا در این راستا بعضاً مباحث مختلفی مطرح شود. به همین جهت در خصوص ضرورت یا عدم ضرورت جرم انگاری چنین رفتارهایی، استدلال های موافق و مخالفی شکل گرفته است. از آن جا که تحقیقات پزشکی ثابت کرده است که شخص آلوده به ویروس ایدز دیر یا زود خواهد مرد و تا کنون درمانی برای این بیمار شناخته نشده است، لذا انتقال و سرایت ویروس ایدز می تواند به عنوان وسیله ای برای ارتکاب جنایت باشد. بدین ترتیب هدف از انجام این تحقیق با توجه به جنبه توصیفی و تحلیلی آن، بیان و کشف شرایطی است که در صورت وجود آن ها می توان برای فردی که این ویروس را از راه های انتقال آن به دیگری منتقل می کند؛ قائل به وجود مسئولیت کیفری شد. هم چنین شناخت این مسئولیت در حال حاضر و به دلیل نبود قانونی خاص جهت تعقیب این رفتار ها باید بر اساس چهارچوب قانونی موجود باشد تا بتوان شخص مسئول را به موجب آن مجازات کرد. شایان ذکر است در تحقیق پیش رو سعی در گردآوری اطلاعات مورد نیاز با محوریت روش کتاب خانه ای بوده است.

در نهایت، چنانچه قصد انتقال دهنده این بیماری مبتلا کردن شخص بوده باشد و شخص مورد سرایت بمیرد می توان سرایت دهنده را به عنوان قاتل عمدی قصاص کرد. هم چنان که چنین شخصی را به دلیل صدماتی که قبل از وقوع مرگ در نتیجه انتقال ایدز عارض می شود، می توان براساس بعضی از مجازات های تعزیری و در مواردی به پرداخت دیه نیز محکوم کرد. هم چنین هنگامی که انتقال این ویروس در اثر بی احتیاطی یا در صورت خطا رخ دهد و منجر به مرگ مجنی علیه گردد، قتل غیر عمد محسوب می شود و موجب پرداخت دیه خواهد بود؛ لذا انتقال ایدز با توجه به صدماتی که در طی زمان بر مجنی علیه وارد می آورد، می تواند قبل از مرگ به عنوان جرمی علیه مادون نفس و با وقوع مرگ به عنوان جرمی علیه نفس باشد.

واژگان کلیدی: مسئولیت کیفری، ایدز، جرم علیه نفس، جرم علیه مادون نفس.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۷	فصل اول : مبانی و کلیات
۸	مبحث اول: مسئولیت کیفری وارکان آن
۸	گفتار اول: تاریخچه مسئولیت کیفری
۱۱	گفتار دوم: مبنا وارکان مسئولیت کیفری
۱۹	مبحث دوم : ویروس ایدز و صدمات و راههای انتقال آن به انسان
۱۹	گفتار اول : بررسی ویروس و بیماری ایدز
۲۱	گفتار دوم : راههای انتقال ویروس ایدز به انسان
۲۱	گفتار سوم : مواردی که ایدز از طریق آن سرایت نمی کند
۲۳	گفتار چهارم : صدمات و بیماری های ناشی از انتقال ویروس ایدز به انسان
۲۹	گفتار پنجم : طرق جلوگیری از انتقال ویروس ایدز
۳۰	مبحث سوم : ایدز و حقوق کیفری
۳۰	گفتار اول: ایدز و ضرورت جرم انگاری
۳۶	گفتار دوم : تعهدات مدنی و ضرورت تصویب قانون خاص

۳۹ گفتار سوم: ایدز و حقوق کیفری در اصول راهنمای بین المللی ایدز و حقوق بشر

۴۱ گفتار چهارم: تعقیب کیفری انتقال ویروس ایدز در قوانین ایران و سایر کشورها

۴۸ فصل دوم: رفتار مجرمانه در جرایم علیه اشخاص ناشی از انتقال ایدز

۵۰ مبحث اول: اعمال فیزیکی

۵۲ گفتار اول: فعل یا ترک فعل

۶۲ گفتار دوم: مباشرت یا تسبیب

۶۷ گفتار سوم: عمل مادی یا غیر مادی

۷۰ مبحث دوم: شرایط و اوضاع و احوال لازم برای تحقق جرایم علیه تمامیت

جسمانی ناشی از انتقال ویروس ایدز

۷۰ گفتار اول: شرایط قربانی جرم ناشی از انتقال ویروس ایدز

۷۷ گفتار دوم: رابطه انتقال ویروس ایدز با سقط جنین

۷۹ مبحث سوم: نتیجه حاصله

۷۹ گفتار اول: انتقال ویروس ایدز و جرمی علیه مادون نفس

۸۵ گفتار دوم: انتقال ویروس ایدز و جرمی علیه نفس

۱۰۲ گفتار سوم: انتقال ویروس ایدز و شروع به ارتکاب قتل عمد

۱۱۱ فصل سوم: عنصر روانی و مجازات جرایم علیه اشخاص ناشی از انتقال

ویروس ایدز

۱۱۲ **مبحث اول: عنصر روانی**

۱۱۳ گفتار اول: انتقال ویروس ایدز و ارتکاب جنایات عمدی

۱۳۲ گفتار دوم: انتقال ویروس ایدز و ارتکاب جنایات شبه عمدی

۱۳۵ گفتار سوم: انتقال ویروس ایدز و ارتکاب جنایات خطای محض

۱۳۹ **مبحث دوم : مجازات انتقال ویروس ایدز**

۱۳۹ گفتار اول : انتقال ویروس ایدز و مجازات قصاص

۱۴۶ گفتار دوم : انتقال ویروس ایدز و تعیین دیه و ارش.

۱۶۰ گفتار سوم : انتقال ویروس ایدز و مجازات های تعزیری

۱۶۹ گفتار چهارم: سقوط مجازات انتقال ویروس ایدز

۱۷۶ **نتیجه گیری و پیشنهاد**

۱۸۱ فهرست منابع

چکیده انگلیسی

مقدمه

ای نام تو در هر دهنی ورد زبان ها
اندر مُجَب از درک یقین تو گمان ها
هر ذره اشیاء که بر و نقش وجودیست
تسبیح توگویند به انواع لسان ها
ابیات تو بر دفتر ایام و لیالی
آثار تو بر صفحه ساعات و زمان ها^۱

تعریف موضوع :

بیماری لاعلاج ایدز یکی از خطرناک ترین بیماری هایی است که بشر از آغاز زندگی در این کره خاکی تا به حال با آن روبرو شده است. این طاعون عصر، اولین بار در سال ۱۹۸۱ شناسایی شد. لکن با بررسی هایی که روی نمونه های خونی نگهداری شده در مخازن خون ایالات متحده آمریکا از اشخاصی که بدون سبب شناخته شده ای فوت کرده اند به عمل آمده است، سابقه این بیماری به سال ۱۹۶۵ باز می گردد. عامل مولد این بیماری، ویروس بسیار ضعیفی بود که در کلیه ترشحات بدن موجود می باشد و یارایی مقاومت در برابر حرارت را ندارد و مدت زمانی اندک در خارج از بدن از بین می رود. لکن مهم این است که مبدا این ویروس وارد خون انسان بشود. در ابتدای پژوهش ها و شناسایی بیماران مبتلا

۱- ابن حسام خوسفی، شاعر قرن ۹ هجری، متولد شهر خوسف که در ۳۵ کیلومتری جنوب غربی بیرجند واقع شده است.

به ایدز، موارد بیماری غالباً در میان هم جنس بازان و کسانی که تماس های جنسی خارج از چهارچوب اخلاق و خانواده داشتند، مشاهده گردید.

لیکن به سرعت این بیماری در سرتاسر جهان منتشر شد. هر چند موطن اصلی این بیماری کشورهای غربی است، لکن امروز کل بشریت و تمامی کره خاکی از این بلائی دحشتناک ایمن نیستند. از زمان آلوده شدن بدن به این ویروس تا زمان بروز مرگ ناشی از آن ممکن است بین ۶ ماه تا ۱۰ سال طول بکشد، زیرا نوع مکانیسم عمل کننده آن به گونه ای است که خود مستقیماً سبب مرگ نمی شود، بلکه این ویروس باعث تخریب یاخته های دستگاه ایمنی بدن شده و برخی از بیماری ها و عفونت ها فرصت مبتلا کردن انسان را پیدا می کند و در نهایت مرگ قربانی آن حادث می شود. این ویروس راه های انتقال مختلفی دارد از قبیل تماس های جنسی، تبادل خون و فرآورده های خونی، پیوند اعضای آلوده و همچنین توسط مادران باردار مبتلا در هنگام بارداری یا زایمان به جنین یا نوزاد ولی مهم ترین و شایع ترین راه سرایت این بیماری آمیزش جنسی است که هشتاد درصد کل موارد انتقال را شامل می شود. ایدز در حال حاضر به عنوان معضلی پزشکی-بهداشتی شناخته شده است که ابعاد اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی آن بسیار گسترده است و چهارمین علت مرگ و میر بشره شمار می رود و پیش بینی شده است که در سال های آینده مقام اول را از آن خود کند.

ضرورت انجام تحقیق :

به نظر می رسد چیزی که در بررسی این پدیده کم تر به آن توجه شده است بررسی فرایند انتقال این بیماری از بعد حقوقی آن و مسئولیت کیفری است که برای انتقال دهنده آن در صورت احراز شرایطی متصور می باشد. لذا باز کردن این مسئله از نگاه حقوق جزا و به طور اخص در زمره جرایم علیه اشخاص و سنجش قوانین کیفری موجود در برخورد با این پدیده و تعیین مجازات بر اساس این قوانین یک امر ضروری می باشد و به همین دلیل نگارنده، این موضوع را جهت تحقیق انتخاب کرده است.

سوال های تحقیق :

همان طور که بیان شد نتیجه نهایی انتقال ویروس ایدز مرگ است. به طور کلی مرگ بر اساس نوع عاملی که سبب وقوع آن می شود یا آنی است، مثل این که فردی، دیگری را با چاقو مضروب و مجروح کند که منجر به فوت وی گردد، یا تدریجی است که مرگ به طور آنی رخ نمی دهد، مثلاً در نتیجه ضربه ای که بر سر فرد وارد می شود وی را در حالتی مانند کما یا حیات نباتی قرار دهد و بعد از مدتی فوت نماید، ولی هنگامی که عامل کشنده ای مانند ویروس ایدز وارد بدن می شود و او از این مسئله آگاه می گردد، شخص را در حالت انتظار وقوع مرگ قرار می دهد. بدون این که حتی ابتدا در خود آثار ظاهری را احساس کند. لذا می توان مسئله را از حیث زمانی و آثاری که در پی دارد در دو مقطع بررسی کرد. اول از هنگام انتقال ویروس ایدز و قبل از وقوع مرگ و دوم با رخ دادن مرگ. به همین جهت محور بحث در زمینه مسئولیت کیفری انتقال ویروس ایدز و فردی که به عنوان منتقل کننده این ویروس مسئول است؛ بر اساس واکاوی دقیق همین موضوع می

باشد. بدین ترتیب و با توجه به عاملی که می تواند در این جا باعث وقوع جنایت شود.

سئوالات اصلی تحقیق عبارتند از:

۱- آلوده شدن فردی توسط دیگری به ویروس ایدز قبل از وقوع مرگ و با روی دادن آن

تحت عنوان چه جرایمی قابل تعقیب است؟

۲- عمل فرد انتقال دهنده ایدز قبل از وقوع مرگ و بعد از آن، تحت شمول کدام یک از

مجازات های مقرر در قوانین کیفری ایران قابل بررسی است؟

فرضیه های تحقیق :

با توجه به سئوالات مطرح شده فرضیه های تحقیق عبارتند از:

۱- آلوده شدن فردی توسط دیگری به ویروس ایدز تا قبل از مرگ و به جهت صدماتی که

به فرد آلوده به این ویروس وارد می شود به عنوان جرمی علیه مادون نفس و با وقوع مرگ

به عنوان جرمی علیه نفس قابل تعقیب می باشد.

۲- عمل فرد انتقال دهنده ایدز قبل از وقوع مرگ مشمول تعیین دیه و ارش و مجازات

تعزیری و با روی دادن مرگ در صورت احراز شرایط قتل عمدی موجب قصاص و در

صورت غیر عمد بودن مشمول پرداخت دیه می باشد. همچنین در ضمن تحقیق، سئوالات

دیگری در ارتباط با سئوالات اصلی تحقیق طرح شده است که در جای خود به آن ها اشاره

خواهد شد.

پیشینه تحقیق و نوآوری آن :

به طور قطع یکی از مهم ترین محورهایی که در هر پژوهش دنبال می شود، دست یابی به یافته های جدید می باشد. با عنایت به موضوع انتخابی و سابقه آن می توان گفت در زمینه بیماری ایدز بیشتر مباحث بر روی شناخت هر چه بیشتر این پدیده به عنوان معضلی بهداشتی-اجتماعی که آثار گوناگونی به دنبال داشته، متمرکز بوده است.

لذا با توجه به این که مسئله ایدز دارای ابعاد گوناگونی است، اگر ما این بیماری را به عنوان عاملی که می تواند سبب وقوع جنایت شود در نظر بگیریم، می توان انتقال آن را با توجه به شرایطی واجد، بعد حقوقی (کیفری) نیز دانست. از طرفی در باب مسئولیت کیفری انتقال ویروس ایدز مقالاتی نیز وجود دارد که سعی شده با رعایت امانت در درج مطالب، از محتوای آن ها در ضمن تحقیق پیش رو استفاده شود و نظرات مطرح شده نیز مورد بررسی قرار گیرد.

نوع و روش تحقیق :

از آن جایی که شناسایی و توصیف مسئولیت کیفری فرد انتقال دهنده ویروس ایدز به دیگری مطلوب این تحقیق است، نوع آن جنبه نظری داشته و گردآوری اطلاعات مورد نیاز با عنایت به روش کتابخانه ای صورت گرفته است.

مشکلات تحقیق :

از جمله مشکلاتی که در انجام این تحقیق با آن مواجه بودم استفاده از منابع پزشکی در زمینه بیماری ایدز و برخورد با اصطلاحات تخصصی پزشکی بود که این امر مراجعه به متخصصین این عرصه و به خصوص متخصصان بیماری های عفونی را

می‌طلبید. از طرف دیگر کمبود منابع در ارتباط با این موضوع در نظام کیفری ایران نیز باعث گردید تا در انجام این پژوهش دقت و وقت زیادتری را صرف نمایم.

فصل بندی اجمالی:

موضوع تحقیق بعد از بیان مبانی و کلیات در فصل اول در دو فصل دیگر مورد بررسی قرار گرفته است. در یک فصل به رفتار مجرمانه‌ای که در جرایم علیه اشخاص ناشی از انتقال ویروس ایدز وجود دارد، پرداخته شده و در فصل بعدی عنصر روانی و مجازات جرایم علیه اشخاص ناشی از انتقال ایدز مورد بررسی قرار گرفته است. نگارنده امیدوار است که این تحقیق مورد استفاده علاقه‌مندان قرار گیرد و هم‌چنین توانسته باشد در جهت تعیین اقدام کیفری شایسته و شناخت خلاءهای قانونی احتمالی در برخورد با این پدیده گام بردارد.

برخود فرض می‌دانم تا از استاد محترم راهنما جناب آقای دکتر محمد علی طاهری و استاد مشاور جناب آقای دکتر ابراهیم تقی زاده که تا کنون از محضر آنان دانش آموخته‌ام و از راهنمایی این بزرگواران در انجام این پایان‌نامه نهایت استفاده را نموده‌ام تشکر و قدردانی نمایم. هم‌چنین از راهنمایی‌های جناب آقای دکتر حسین صناعی زاده و سرکار خانم، دکتر اسحاقی و همکاری مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش واز زحمات جناب آقای نصرآبادی که ویراستاری ادبی این تحقیق را برعهده داشتند نیز سپاس‌گزاری می‌نمایم.

فصل اول:

مبانی و کلیات

مبحث اول: مسئولیت کیفری وارکان آن

در این مبحث ابتدا به بررسی تاریخچه مسئولیت کیفری پرداخته و سپس مبنا وارکان آن را مورد شناسایی قرار خواهیم داد.

گفتار اول: تاریخچه مسئولیت کیفری

به طور کلی اگر پیدایش جامعه و زندگی اجتماعی بشر را در نظر آوریم، متوجه خواهیم شد که قواعد و مقررات حقوق کیفری، قدیمی ترین و ریشه دارترین قوانین جامعه بشری است، که با پیدایش زندگی اجتماعی انسان ها و ملت ها متولد شده و هم گام با پیشرفت اجتماعی به رشد و حیات خود ادامه داده است. بنابراین مسئولیت جزایی نیز به عنوان یکی از مفاهیم اساسی حقوق از همان اولین روزهای حیات بشری و تأسیس اجتماعات انسانی پا به عرصه وجود نهاده است. در نهایت خصایص مسئولیت کیفری و شرایط و موانع آن در طول زمان تغییرات زیادی به خود پذیرفته و با موازین عدالت و اخلاق و فایده اجتماعی و ایده اصلاح و تربیت مجرمین، هماهنگی بیشتری پیدا نموده است.

الف - مسئولیت کیفری تا قرن هجدهم: «مهم ترین ویژگی مسئولیت کیفری در این دوره جمعی بودن آن است^۱» بدین معنا که هرگاه یکی از اعضاء قبیله مرتکب جرمی می شد و به

۱. اصغری، عبدالرضا، سن مسئولیت کیفری در حقوق جزای اسلام و حقوق موضوعه، نشر انصار، چاپ اول، ۱۳۸۷، ص ۱۰۳، به نقل از صانعی، پرویز، حقوق جزای عمومی، ص ۴۶.

حقوق فردی از قبیله دیگر تجاوز می کرد؛ تمام اعضای قبیله متجاوز، مسئول شناخته می شدند و در معرض انتقام جویی قرار می گرفتند.

در نتیجه، جنگ های بی رحمانه و نزاع های دست جمعی بی پایان در این قبایل بروز می کرد و گسترده می شده. علت پذیرش مسئولیت جمعی در این دوران این امر بوده است که هیچ گاه فرد شخصیت مستقلی از خانواده یا قوم و قبیله خویش نداشته و همیشه جزئی از آن کل محسوب می شده است.

ب - موضوعی بودن مسئولیت کیفری: دومین خصیصه مهم مسئولیت کیفری این دوره، موضوعی بودن یا عینی بودن آن است؛ به این معنی که در این دوران هیچ توجهی به جنبه های ذهنی و شخصی و روحی مجرم نمی شد. تفاوتی نمی کرد که او با سوءنیت و عمداً جرم را مرتکب شده باشد یا با خطا و بدون سوءنیت؛ به عبارت دیگر به میزان تقصیر او نسبت به مسئولیت اخلاقی اش بی اعتنا بودند. ارتکاب جرم بدون هیچ ملاحظه ای مرتکبش را در معرض مسئولیت و مجازات قرار می داد. عنصر روانی برای جرم قائل نبودند و مسئولیت کاملاً جنبه مادی داشت.^۱

ج - مسئولیت کیفری در دوران معاصر (بعد از قرن هجدهم تاکنون): به طور کلی با توجه به طرز تلقی های جدیدی که از مفهوم مسئولیت کیفری در اروپا از قرن هجدهم به بعد به دلیل اعتراضات شدیدی که به وجود آمده بود و هم چنین مواردی مثل استبداد رأی قضات و مسائلی از این دست، باعث گردید هم زمان با پیدایش مکاتب جدید خصوصاً

مکتب دفاع اجتماعی نوین از افراط و تفریط های قدیم پرهیز شود و پذیرش همگانی مسائلی چون اصل شخصی بودن مسئولیت کیفری، توجه به شخص مجرم و وضعیت روحی و روانی و میزان مسئولیت اخلاقی وی، معافیت کودکان و دیوانگان از مجازات، سبب خارج شدن مسئولیت کیفری از صورت یک مسئله مادی و عینی شده و گام هایی به طرف هر چه عادلانه تر و انسانی تر شدن مسئولیت کیفری برداشته شد.^۱

هم چنین در این راستا، پیشرفت حقوق جزا نیز نقش قابل توجهی در تحول مفهوم مسئولیت کیفری داشت. در واقع پیدایش علوم اجتماعی و انسانی، تغییرات فراوان دیگری در مسئولیت کیفری به وجود آورد؛ دانشمندان علوم کیفری نظریات کاملاً جدیدی در مورد مسئولیت ابراز داشتند. از نظر آنان هدف از مسئولیت کیفری فقط تحمیل مجازات نسبت به مرتکب نیست بلکه مسائل اصلاحی نیز باید مورد توجه قرار گیرد.^۲

د - تأثیر مذاهب در تحول مسئولیت کیفری: مذاهب بزرگ، خاصه مذهب مسیح و مذهب اسلام در تحول مفهوم مسئولیت کیفری، نقش عمده ای را ایفا نموده اند. از نظر مذهب مفهوم جرم مترادف با مفهوم گناه است، همان طور که ارتکاب گناه، فقط و فقط شخص گناهکار را در معرض عذاب الهی قرار می دهد به همان ترتیب، کاملاً طبیعی است که در ارتکاب جرم هم باید فقط شخص مجرم را در معرض مجازات قرار دهد.^۳

۱- همان، ص ۱۰۷.

۲- محسنی، مرتضی، دوره حقوق جزای عمومی (مسئولیت کیفری) انتشارات گنج دانش، چاپ اول، ۱۳۷۶، ص ۴.

۳- همان، ص ۱۱.

ه - مسئولیت کیفری در حقوق اسلام: مکتب متعالی اسلام در موضوع مسئولیت کیفری، نیز هم چون بسیاری عناوین دیگر دست به ابداع و ابتکار زده و مسئولیت از دیدگاه اسلام، با مسئولیت کیفری مقبول در جوامع قبل از قرن هجدهم تفاوت های زیادی دارد. ویژگی های که اسلام برای مفهوم مسئولیت قائل شده از اصالت کامل برخوردار بوده است. ویژگی هایی که در حقوق اروپا بعد از گذشت دوازده قرن بدان دست یافته اند.

از لحاظ اسلام مسئولیت کیفری با شرایط عامه تکلیف عجین است. یعنی کسانی که از لحاظ شرعی مکلف قلمداد می شوند از لحاظ کیفری هم مسئول می باشند. دین اسلام تحول عظیمی در مسئولیت کیفری ایجاد کرد. علل و عواملی که باعث می شوند افراد مجازات نشوند، عمدتاً از دین اسلام اقتباس شده است. از لحاظ شرعی برای این که کسی مسئولیت کیفری داشته باشد، بایستی دارای شرایط عامه تکلیف باشد، یعنی، عقل، بلوغ، اختیار و علم و آگاهی، کسی که فاقد این شرایط باشد مسئولیت کیفری ندارد و تکلیف هم ندارد.^۱

گفتار دوم: مبنا و ارکان مسئولیت کیفری

الف - تعریف مسئولیت کیفری

مسئولیت کیفری از شرایط و اوصافی بحث می کند که امکان منطقی تحمیل مجازات را بر مرتکب جرم فراهم می آورد، گرچه بی تردید، تنها در فرض جرم، سخن از تحمیل مجازات صحیح و منطقی است. اما دیری است که صاحب نظران جزایی بر این باورند که مسئولیت

۱- ساکی، محمد رضا، دوره مقدماتی حقوق جزای عمومی، انتشارات جنگل، چاپ اول ۱۳۸۷، ص ۱۶۰.

کیفری در برابر جرم در گرو وصف خاصی و مرهون حالات ویژه ای است در نزد مرتکب، که در غیاب آن تحمیل کیفر بر او منطقی و عقلاً ناممکن می نماید. عنایت به همین وصف خاص است که از آن به عنوان «اهلیت جزایی»^۱ تعبیر می کنند. در مقام جوهر و بن مایه مسئولیت کیفری است که سبب شده است تا نهاد مسئولیت کیفری موجودیتی متمایز از دو نهاد جرم و مجازات یافته و مبحثی جداگانه و دامنه دار را در بخش حقوق جزای عمومی به خود اختصاص دهد. در تعریف مسئولیت کیفری اتفاق نظر وجود ندارد، با این حال می توان تعریف های گوناگون حقوقدانان را در قالب یکی از سه تعریف زیر ارائه داد.

«۱- مسئولیت کیفری عبارت است از قابلیت یا اهلیت شخص برای تحمل تبعات جزایی رفتار مجرمانه.

۲- مسئولیت کیفری عبارت از این است که تبعات جزایی رفتار مجرمانه شخص بر او الزام یا تحمیل گردد.

۳- التزام یا مجبور بودن شخص نسبت به تحمل تبعات جزایی رفتار مجرمانه خود، مسئولیت کیفری نامیده می شود.^۲»

ملاحظه دقیق در سه نوع تعریف یاد شده، پرده از وجود سه مرحله متوالی و در طول یکدیگر بر می دارد و نشان می دهد که هر یک از این تعریف ها به ترتیب به هر یک از این سه مرحله تعلق دارد. در مرحله نخست، شخص برخوردار از نوعی وضعیت و صفتی

1- Penal capacity

۲- میر سعیدی، سید منصور، مسئولیت کیفری (قلمرو و ارکان)، انتشارات میزان، چاپ دوم ۱۳۸۶، ص ۲۱. همچنین در مورد مسولیت جزایی نگاه کنید به: جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، انتشارات گنج دانش، چاپ نوزدهم، ۱۳۸۷، ص ۶۴۲.

خاص است که به موجب آن قابلیت می یابد تا بار تبعات جزایی رفتار مجرمانه خود را تحمل کند. در مرحله دوم پس از تحقق این اهلیت و قابلیت در مرتکب جرم، تبعات جزایی رفتار مجرمانه به قهر بر او تحمیل می شود و سرانجام در مرحله سوم مرتکب جرم به اجبار و ناگزیر تبعات جزایی رفتار خود را تحمل می کند؛^۱ لذا با توجه به سه مرحله فوق الذکر، می توان این تعریف را از مسئولیت کیفری ارائه داد: مسئولیت کیفری عبارت است از قابلیت یا اهلیت شخص برای تحمل تبعات جزایی، که براین اساس تبعات جزایی رفتار مجرمانه شخص بر او الزام یا تحمیل شده و شخص ناگزیر از تحمل این تبعات است. همچنین بعضی از نویسندگان در تعریف مسئولیت کیفری می گویند: «مسئولیت در معنای عام، آن است که شخص ناگزیر باشد که درباره آنچه که از او سر زده است، توضیح دهد و مسئولیت جزایی وقتی است که آنچه از شخص سر زده جرم باشد.»^۲

با توجه به تعاریف ارائه شده در زمینه مسئولیت کیفری و موضوع تحقیق که درباره شناسایی مسئولیت در قبال انتقال ویروس ایدز است، می توان مسئولیت کیفری را با توجه به سه مرحله ای که برای آن ذکر شد، در خصوص عمل انتقال ویروس ایدز هم در نظر گرفت. به عبارت دیگر اولین مسئله در شناخت مسئولیت کیفری، که شناسایی شرایطی است که فرد در صورت وجود آن قابلیت یا اهلیت برای تحمل مجازات دارد در حوزه حقوق جزای عمومی است و از طرف دیگر با توجه به تعریف مسئولیت کیفری، انتقال ویروس ایدز به عنوان رفتاری مجرمانه و تبعات جزایی که به دنبال دارد، در حوزه حقوق جزای اختصاصی

۱- همان، ص ۲۲.

۲- بوشهری، جعفر، حقوق جزا (اصول و مسائل)، شرکت سهامی انتشار، چاپ دوم، ۱۳۸۷ ص ۳۹.